

Ключевые слова: перевод, уровни эквивалентности, переводческие трансформации, афоризмы, когнитивность.

Kokkina L.R. The Cognitive Component in Translation of the Philosophical tale «The Little Prince» by A. de Saint-Exupery.

The article focuses on the study of the cognitive component of aphorisms on the material of the philosophical tale «The little prince» by A. de Saint-Exupery. The topicality of this work remains undisputable because comprehensive analysis of conveying the works by world-famous authors in different languages is getting rather important, especially at the time of swift development of information technologies. Comparative analysis of the translations carried out within the semiotic model of equivalence levels allows to analyze the applied transformations and the degree of the fullness of conveying author's intention. The high professional level of translators such as N. Gal, L. Kononovich, A. Perepada is a precondition for a significant part of sentences from a fairytale to be turned into aphorisms and idioms over time. Two Ukrainian and one Russian translations make a sufficient base to compare various interpreter preferences of "dragomen" at conveying a francophone text. An act of creation on an intercultural level, a successful attempt of overlaying two pictures of the world without bringing in new excess sociocultural elements, without a single loss regarding the original text, thus making its complete reproduction for foreign readers.

Key words: translation, levels of equivalence, translation transformations, aphorisms, cognition.

Зоряна Коцюба
(Дрогобич)

УДК 81'44 : 398.91

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ «ЖІНКА – ЧОРТ» У ПАРЕМІЯХ СЛОВ'ЯНСЬКИХ, ГЕРМАНСЬКИХ І РОМАНСЬКИХ МОВ

У статті простежено особливості вербалізації стереотипних національних уявлень про жінку в прислів'ях і приказках слов'янських, германських і романських мов, що репрезентують найдавнішу групу паремійних одиниць, в яких об'єктивований взаємозв'язок «жінка (баба) – чорт»; виявлено взаємовпливи і шляхи формування аналізованої групи мовних одиниць; диференційовано універсальні та національно зумовлені характеристики цих паремій у різних лінгвокультурах; витлумачено специфіку й історичні зміни семантики ключових слів розглянутих паремій. Дослідження виконано з урахуванням історичного чинника аналізу прислів'їв і приказок, а також чинників варіативності, локальності й етнокультурної маркованості ключового слова паремії. Пейоративно конотовані одиниці цієї групи, що є контамінацією міфологічного та побутово-християнського світоглядів, відображають універсальні середньовічні народні уявлення про зв'язок жінки і нечистої сили, які (як і похідні від них паремійні спонуки до недовіри жінкам) збереглися в сучасних паремійних корпусах української, російської, польської, чеської, англійської, німецької, французької мов.

Ключові слова: паремія, побутова свідомість, гендер, національне, універсальне.

Постановка проблеми. Незважаючи на активний розвиток гендерних лінгвістичних студій в останні десятиліття, дослідження прислів'їв і приказок у цьому ракурсі досі проводилося спорадично як на матеріалі окремих мов, так і в міжмовному зіставленні у працях таких дослідників, як Є. Аносов, Ю. Закірова, В. Пугач, Н. Христич, С. Швачко, М. Шуть, М. Юдіна. Мовознавці здебільшого з'ясовують гендерні стереотипи, вербалізовані в пареміях, суспільні і родинні ролі, типові риси характеру й особливості зовнішності чоловіків і жінок у різних лінгвокультурах. Проте більшість таких розвідок виконано без урахування історичного чинника, що не дає змоги досягнути причини якісних дивергенцій, а також опозиційності стереотипного бачення об'єкта наукового осмислення, що є типовою ознакою усіх паремійних корпусів.

Мета пропонованої статті – виявити специфіку, національні ознаки та універсальні ідеологеми, репрезентовані в найархаїчніших колективних уявленнях про жінку носіїв слов'янських, германських і романських мов, на основі різномовного зіставного аналізу частини

паремійного тематичного блоку «жінка», в якому реалізуються побутові переконання про взаємозв'язок жінки й нечистої сили.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однозначно позитивне бачення жінки-матері в сучасних європейських культурах, сформоване на язичницьких засадах і посилене культом матері у християнстві, певним чином абстраговане від уявлень про жінку загалом, які завжди були полярно суперечливими, на що вказує історія становлення європейської ментальності [11, с. 95–141]. Ця суперечність відображена і в паремійних корпусах зіставлюваних мов: серед сотень сучасних паремійних зразків, які репрезентують аналізовані паремійні групи, можна знайти чимало як пейоративно, так і меліоративно конотованих. Однак у найдавніших із них жінка отримує однозначно негативну оцінку. Для них характерне згадуване поєднання жіночого начала з ідеями темноти, потойбічності (прислів'я про зв'язок баби і чорта), підступності (паремійні спонуки до недовіри жінкам), що реалізується у всіх паремійних корпусах. Приміром, навіть часто цитована французька паремія *Ce que femme veut, Dieu le veut* мала такі середньовічні варіанти: *Ce que femme veut, le diable le veut; Ce que femme veut, Dieu en tremble* [24, с. 187]. Із восьми паремій досліджуваної групи, що побутували у середньоанглійській період [15, с. 353], сім дають жінці негативну оцінку. Тут жінка порівнюється з левом, огидним драконом, домом без даху, свинею, вона вважається основою гріха (подібно у французькому прислів'ї *L'eau gâte le vin, la charrette le chemin, et la femme l'homme* [24, с. 189]). Серед давніх українських приповідок теж натрапляємо на порівняння жінки зі свинею: *Свиня, а жонка єдинь мають нравъ* [8, с. 245]. Ця приказка не ввійшла до сучасного паремійного корпусу, але є промовистим свідченням можливості незалежного творення подібних паремійних зразків у різних культурах. У сучасному англійському паремійному корпусі схоже зіставлення все ж побутує (вперше зафіксоване 1678 р.): *Swine, women, and bees cannot be turned* [28, с. 795]. До порівняння жінки з «неприборканим нахабним звіром» вдавалися ще давньогрецькі письменники [20, с. 73]. Побутувало воно і в середньовічному європейському фольклорі [24, с. 187]. Подібні порівняння трапляються й серед авторських висловлювань пізніших часів: пор., напр., сентенцію Мольєра (1656 р.) – *La femme est un certain animal difficile à connaître* [24, с. 187].

Що ж до паремій *Где черт не сладит, туда бабу пошлет* і *Де чорт не зможе, туди бабу пошле*, то вони, як і їх білоруський відповідник, засвідчений у добірці І. Носовича, *Айdzъ чортъ самъ неймець, тамъ бабу пошлець* [18, с. 2], належать до найдавнішої кількісно репрезентативної (в українському паремійному фонді їх понад 20, не враховуючи варіантів), варіативної та універсальної для більшості європейських народів групи прислів'їв і приказок, у яких зберігся ненависний погляд на жінку як на знаряддя злого Духа, напр.: *Чорт і баба – одна рада* [16, с. 149]; *Баба да бес – один у них вес* [5, т. 1, с. 275]; *Беси то велят, что бабы бредят* [14, с. 354]. У польських та чеській приказках, які репрезентують аналізовану групу (*Gdzie diabeł nie może, tam babę pośle* [27, с. 55]; *Bies tam nie dowiedzie, gdzie baba dojedzie* [27, с. 52]; *Baba a čert z téhož přibuzenstva* [2, т. 1, с. 10], функцію ключового слова виконує іменник *baba*, вживання якого в значенні «жінка» у цих мовах або застаріле (хоч і могло побутувати в момент творення паремії), або функційно обмежене з огляду на регіональність чи використання в розмовно-просторічному мовленнєвому реєстрі [30, т. 1, с. 166; 17, с. 32]. Функцію ключового слова в одній із польських паремій цієї групи все ж виконує лексема *жінка* (*kobieta*), а не *baba*: *Nad diabła rogatego gorsza zła kobieta* [27, с. 59] (подібно і в інших мовах: *Wer ein böses Weib hat, braucht keinen Teufel* [3, с. 60]; *Femme querelleuse est pire que le diable* [24, с. 60]; *Перед злою женою сатана – младенец непорочный* [10, с. 92], однак тут в опозиції до чорта виступає не жінка взагалі, а зла жінка, тобто вказане протиставлення побудоване на метафорі, котра виокремлює це прислів'я із аналізованої групи паремій. Взаємозв'язок «чорт – зла жінка» простежується і в інших польських пареміях, але вже із ключовим словом *baba*: *Baba zła gorsza od diabła; Babę rozdrażnić jest gorzej niż diabła* [27, с. 51].

У німецьких відповідниках вказаного українсько-російського паремійного аналогу фігурує не жінка, а стара жінка, тобто баба: *Wo der Teufel nicht hin mag kommen, da schickt er seinen Boten (ein altes Weib) hin* [3, с. 31]; *Wo der Teufel nicht selbst hinwill, schickt er einen Pfaffen order ein altes Weib* [12, с. 246]. І. Франко зазначає, що Еразм Роттердамський виводить початок приповідки *Баба з пекла родом* (пол. *On ta babę z piekła rodem*) від ересі северіанів і архонтників, які вчили, що жінка – витвір Сатани, а хто жениться, вступає до чорта в службу [2, т. 1, с. 11].

Паремія *Де дідько не посіє, там ся баба вродить* [16, с. 145], поширена на всій території України (засвідчена в добірках М. Номиса й Г. Лькевича), – яскравий приклад закоріненості середньовічних переконань у народний ґрунт.

Характерно, що серед проаналізованих англійських прислів'їв і приказок немає жодного, яке могло б виступати аналогом досліджуваних паремій, хоча давні народні уявлення про зв'язок жінки і чорта тут теж збереглися: *Women are the devil's nets* [28, с. 910]; *A wicked woman and an evil is three halfpence worse than the devil* [28, с. 887]. Перша відома писемна фіксація обох прислів'їв (за даними ODP) – середина XVI ст., хоч його корені значно давніші. Так, метафора «жінка – тенета диявола» була широкоживаною у текстах середньоанглійського періоду (XII – XV ст.) [15, с. 353]. Р. Фергюссон і Дж. Ло пов'язують приказку *Women are the snares of Satan* із раннім середньовічним християнським ученням, що безпосередньо стосується біблійної оповіді про Адама і Єву [29, с. 290]. Приблизно в той самий час побутувала і віра в те, що жінка не має душі (*Women have no souls* [28, с. 910]), вірогідно, почерпнута з того самого середньовічного джерела. Паремійною варіацією на цю ж тему є німецькі і французькі прислів'я *Kein Mann ohne Wolfzahn, kein Pferd ohne Tücke, kein Weib ohne Teufel* [3, с. 121]; *La femme a semence de cornes* [3, с. 121]; *Carne de femmes, assaisonnement de malice* [24, с. 189].

Цікаво, що в англломовному паремійному корпусі все ж існує прислів'я, яке видається відносно новим варіантом (уперше зафіксоване в 1853 р.) паремії, поширеної у більшості європейських мов: *Where the Devil cannot come, he will send*. Проте цитоване прислів'я отримує власне релігійну інтерпретацію, що жодним чином не пов'язана з уявленнями про жінку: чорт посилає нам спокуси, котрі переслідують і знаходять людей у найпогірших місцях [28, с. 180].

У французьких рукописних текстах XIV ст. вперше засвідчено паремію *Femme sait un art avant le diable* [24, с. 187]. Ключовим у ній виступає слово «жінка», як і в інших прислів'ях цієї групи: *Ce que diable ne peut, femme le fait* [3, с. 31]; *Les femmes ont trois tours de plus que le diable* [3, с. 121]. Хоча саме у французькій паремії *Où le diable ne peut aller, sa mère tâche d'y mander* [3, с. 31] з'являється образ чортової матері, який не простежується в іншомовних еквівалентах аналізованого прислів'я, хоч і засвідчений у фольклорі інших народів, зокрема польському: *Jak nie diabeł, to diabła matka* [26, т. 1, с. 431], а також інших фольклорних жанрах (найкolorитніше образ чортової матері змальовано в українській народній казці «Залізноноса босорканя»), фразеології: *к чортовій (бісовій, лухій, нечистій) матері; до бісової матері; якої чортової (бісової) матері* [22, с. 466–467] тощо. Усе ж цитоване прислів'я є пізнішим франкомовним варіантом паремії, запозиченої з інших мов. М. Малю подає прислів'я *Où le diable ne peut aller, il envoie une vieille femme* як загальне (proverbe général), що побутує в німецькому, польському фольклорі [24, с. 204].

Прислів'я про зв'язок баби і чорта (*Баба й чорта зведе (обдурить)* [16, с. 143]; *З бабою і дідько справу програв* [16, с. 145]; *Бабу і чорт не змудрує* [21, с. 125]; *S babou i čert soud prohral* [2, т. 1, с. 13]; *Czart z babą nie poradzi* [27, с. 53]) асоціюють також із відголоском давньої легенди про спілку чорта з бабою, які разом сіяли мак, садили моркву, і обидва рази чорт був обдурений. І. Франко знаходить паралелі цієї легенди в німецьких фольклорних джерелах [2, т. 1, с. 13]. Відповідники прислів'їв аналізованої групи є і серед ірландських паремій [25, с. 539].

Паремія *Це така баба, що їй чорт на махових вилах у вікно чоботи подавав* [16, с. 148] відома в записах українських пареміографів лише від початку XX ст., хоча справедливо вважають, що вона походить із легенд про бабу і чорта [16, с. 475]. Ф. Буслаєв згадує чеський відповідник названої приповідки *Cert babe strewjci na hulce aneb ozehu podává* серед найдавніших дохристиянських паремій, виникнення яких пов'язує з тими часами, коли *ozeh* (рос. *ожег*) – обвуглене, а іноді й запалене дерево, дубина – був найдавнішим видом зброї, у побуті – кочергою, а в міфології вважався належністю чорта і відьом [1, с. 7].

М. Пазяк припускає, що, очевидно, на основі того, що деякі старі жінки часто ворожили, склалось уявлення про їхній зв'язок з нечистою силою [16, с. 474], звідки й паремії *Баба й чорт – то собі рідня (рідні куми)* [16, с. 143]; *В старій єхидної баби десять чортів сидить та ще й на дванадцятьох сідлах гуляють* [16, с. 144]; *Коли баба захоче, то й сам чорт захихоче* [П-90: 146]; *Баба з чортом, як пес з хортом* [2, т. 1, с. 11] і под. Чаклунок, чарівниць, відьом у народі називали також *язібабами* [7, с. 661], що знайшло відображення в паремійному корпусі: *То Ядзя з некла родом* [16, с. 143]. Значно давніше міфологічне підґрунтя в українській етнокультурі мають

народні уявлення про *бабу* як істоту в образі жінки з довгим волоссям, котра вбиває або до смерті залоскочує людей [19, с. 39].

Загалом усталені вирази з міфологією «чорт» мають складну природу як явища архетипної свідомості, що відображають міфологічний та реально-буттєвий світоглядний плани. Осмислення словесно-творчої природи таких виразів пов'язане з шеллінгіансько-потєбнянською концепцією множинності смислів, що містяться у витворах словесної креації, які завдяки гнучкості внутрішньої форми, її здатності продукувати нові смисли, виникають у свідомості тих, хто їх сприймає [4, с. 7].

Утаємниченість жінок в очах чоловіків – потенційних творців прислів'їв і приказок – зумовлена функційним статусом жінки в тогочасному суспільстві. Аналіз розвідок 2-ї половини XIX ст. – початку XX ст., присвячених ролі жінки у традиційній російській громаді, проведений А. Мельниковою, свідчить про те, що зазвичай жінка була ревною хранителькою язичницького минулого і володаркою магічного знання. Саме жінки найдовше опиралися християнству і ворожбою тримали членів спільноти у своїй владі від колиски аж до смерті [13, с. 38–40]. Така суспільна функція жінок сприяла побутуванню і розвиткові паремій аналізованої групи, що реалізують переконання, закладені в колективній свідомості носіїв європейських мов ще в дохристиянську добу. Проте жіноча вірність звичаям водночас відіграла важливу роль у збереженні фольклорної традиції, адже «жінки настійніше, ніж чоловіки, зберігали загальнослов'янські перекази, марновірства і звичаї, передаючи їх із роду в рід у вигляді замовлянь, нашептів, заклять, повір'їв, прикмет, прислів'їв» [13, с. 38]. Ця тенденція зберігається і донині: так, аналіз функціонування чеських прислів'їв у живому мовленні дає підстави стверджувати, що жінки майже вдвічі частіше, ніж чоловіки, спираються в своїх аргументах на «мудрість віків» [6, с. 83].

Думка про те, що чоловікам належить основна роль у творенні прислів'їв і приказок, а жінкам – у їх збереженні, не є гіпотетичною. Її підтверджують також дані нейролінгвістичних досліджень, за якими творенням нових висловлювань і повторенням уже наявних (ригуалізованих) займаються дві різні психофізіологічні підсистеми, пов'язані з двома різними півкулями мозку: ліва півкуля опікується побудовою нових текстів, а репродукція текстів насичених кліше співвідноситься з правою півкулею [9, с. 415]. І хоча функції обох півкуль доповнюють одна одну, існує тенденція до домінування лівого в чоловіків, а правого – у жінок, що є обернено пропорційним відображенням відповідних взаємозв'язків опозицій у культурі, де правий бік традиційно пов'язується з уявленнями про чоловіче начало, а лівий – жіноче [13, с. 62–66].

Універсальним для побутової свідомості багатьох народів є переконання, що не варто довіряти жінці (дружині), яке в різних варіантах висловлюється у творах Гесіода, Еврипіда, Менаандра та інших грецьких авторів. Поширеною вона була і в давньоруській гномічній літературі, зокрема у «Слові» Даниїла Заточника. Дослівно перекладені вислови Менаандра трапляються в рукописах Григорія Богослова [20, с. 73–75], а їх трансформовані варіанти – в англійському паремійному корпусі: *Women (wives and wind) are necessary evils* [28, с. 910]. Проте якщо у грецькому першотворі мова йде лише про одруження як необхідне зло, то в його англійському паремізованому варіанті акцент перенесено на жінку і дружину. Російська паремія *Из кривого ребра Бог жену создал, оттого и кривда пошла* [5, т. 1, с. 154] переносить давні уявлення про жінку на релігійний ґрунт, трансформуючи біблійну притчу на основі семіотичного протиставлення «прямий – кривий».

Заклики не довіряти жінкам, які І. Франко вважає відгуком орієнтальних поглядів на жінку [2, т. 2, с. 129], збереглися і в сучасних паремійних корпусах – *Жінці правди не кажи, чужої дитини не бери, з панамі не братайся* [16, с. 94]; *Лучше в утлой ладье по морю ездить, чем жене тайну поверить* [5, т. 1, с. 289]; *Ani na wsi, ani w mieście nie trzeba wierzyć niewieście* [27, с. 50]; *From the evil woman guard yourself, and the good one never trust* [29, с. 293]; *Weibern und Geschossen soll Niemand trauen* [3, с. 113] (хоч є і протилежне – *Не кажи, сестро, чоловікові усієї правди – кажи тільки по коліна* [21, с. 126]; *И дура-жена мужу правды не скажет* [5, т. 1, с. 292]; *Nie wierz żadnemu mężczyźnie, bo to karmelek w truciźnie* [27, с. 63], що загалом відповідає загальній тенденції паремійного жанру до поліфонії). Проте в українському (як і, наприклад, французькому: *Qui croit sa femme et son curé, est en hasard d'être damné* [3, с. 113] – український функційний еквівалент – *Жінці та пону правди не кажи* [16, с. 94]) вони стосуються лише жінок-

дружин (найпоширеніша найдавніша, зафіксована вже у «Приповідях» Климентія Зіновієва: *Не имаи коню вѣри в полю, а жонѣ в двору* [8, с. 261], а також добірці білоруських прислів'їв І. Носовича відповідно – *Не вѣрь коню въ дорожѣ, а жонцѣ въ дворѣ* [18, с. 95], багатоваріантна паремія – *Жінці не вір у домі, а коняці в полі* [16, с. 94]), що й зумовлює використання слів *жінка* (у значенні «дружина») і *жона* (у давніших варіантах) як ключових у таких паремійних зразках. Прикметно, що в російських (як і польських) прислів'ях аналізована ідеологема набула ширшої репрезентації і стосується як жінок-дружин (*Не верь коню в поле, а жене в доме* [5, т. 1, с. 291], так і жінок загалом (*Кто бабе поверит, трех дней не проживет* [5, т. 1, с. 275], що і спричинило їхню віднесеність до різних паремійних тематичних груп у добірці В. Даля. Польське прислів'я *Nie wierz niewieście, by też i martwa była* [26, т. 3, с. 680] є скалькованою грецькою паремією, яка базується на оповіді про померлу мачуху, котра в могилі вбила свого пасерба: він загинув від надмогильного стовпа, що впав на нього, коли хлопець молився на її могилі [2, т. 1, с. 12]. Серед українських прислів'їв і приказок натрапляємо лише на один моноваріантний локальний паремійний зразок з опорним словом *баба*: *Бабі не вір, баба шяльвір* (шяльвір ← пол. szalbierz ← нім. Salbader – ошуканець) [2, т. 1, с. 12]. Подає його І. Франко у порівнянні зі словацьким *Ne veř čertu ani stare babě*, що дає підстави вважати, що *баба* в наведеній паремії – стара жінка.

Висновки дослідження та перспективи подальших розвідок. Отже, дослідження генези аналізованої групи паремій, а також особливостей розвитку лексичного значення їх опорного слова у зіставленні з іншими мовами, свідчить про історичну контамінованість семантики лексеми *баба*, яка первісно могла вживатися в аналізованих контекстах здебільшого зі значеннями «стара жінка» чи «дружина», інколи – «просто жінка», проте завжди зневажливо. У сучасній мовній практиці всі паремії цієї групи, що складають найдавніший контамінований язичницько-християнський пласт аналізованої частини паремійних фондів зіставлюваних мов, можуть уживатися переважно в гумористичному контексті, оскільки для носіїв усіх досліджуваних мов вони є тими, за І. Франком, «приповідковими монетами» [23, с. XIX], яким більшість мовців не знають ціни. Перспективними є подальші зіставні дослідження інших груп прислів'їв і приказок тематичного блоку «жінка» з урахуванням історичного чинника аналізу паремій на матеріалі сучасних мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буслаев О. И. Русскія пословицы и поговорки / О. И. Буслаев // Архив историко-юридических свѣдѣній, относящихся до Россіи, издаваемый Н. Калачовымъ. – М.: въ Типограф. А. Семена, 1854. – С. 1 – 176.
2. Галицько-руські народні приповідки: в 3-х т., 6 вип. / [зібрав, упорядкував і пояснив др. Іван Франко] // Етнографічний збірник. – Львів: Друк. Наук. товариства ім. Шевченка, 1901 – 1909. – Т. 1 – 3.
3. Гольдгардтъ-Ландау Г. М. Русскія пословицы, поговорки, прибаутки и притчи въ переводе на соответствующіе имъ галлицизмы и германизмы / Г. М. Гольдгардтъ-Ландау. – Одесса: Тип. Л. Нитче, 1888. – 180 с.
4. Гуторов В. О. Міфологема «чорт» в експресивно-зниженому узусі української, російської, польської та англійської мов: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / В. О. Гуторов. – Харків, 1996. – 19 с.
5. Даль В. И. Пословицы русского народа: Сборник. В 2-х т. – М.: Худож. лит., 1984. – Т. 1 – 2.
6. Даниленко Л. І. Лінгвокультурологічна характеристика прецедентності паремійного тексту / Л. І. Даниленко // Мовознавство. – 2007. – № 3. – С. 78 – 84.
7. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник / В. В. Жайворонок. – К.: Довіра, 2006. – 703 с.
8. Зіновійв К. Вірші. Приповіді посполиті / Пам'ятки української мови XVII – XVIII ст. – К.: Наук. думка, 1971. – 391 с.
9. Иванов Вяч. Вс. Взаимоотношение динамического исследования эволюции языка, текста и культуры (К постановке проблемы) / Вяч. Вс. Иванов // Известия АН. Сер. литературы и языка. – Т. 41. – 1982. – № 5. – С. 406 – 419.
10. Иллюстровъ І. И. Жизнь русскаго народа въ его пословицахъ и поговоркахъ: сборникъ русскихъ пословицъ и поговорокъ / І. И. Иллюстровъ. – Изд-е 2-е, испр. и доп. – СПб.: С.-Петербургская Губернская Типогр., 1910. – 469 с.
11. Історія європейської ментальності / За ред. П. Дінцельбахера. Пер. з нім. В. Кам'янець. – Львів: Літопис, 2004. – 720 с.
12. Кудіна О. Ф. Перлини народної мудрості. Німецькі прислів'я та приказки: посібник / О. Ф. Кудіна, О. П. Пророченко. – Вінниця: Нова книга, 2005. – 320 с.
13. Мельникова А. А. Язык и национальный характер. Взаимосвязь структуры языка и ментальности / Алла Александровна Мельникова. – СПб.: Речь, 2003. – 320 с.

14. Мудрое слово Древней Руси (XI – XVII вв.): сборник / [сост., вступ. ст., подгот. древнерус. текстов, пер. и коммент. В. В. Колесова]. – М.: Сов. Россия, 1989. – 464 с.
15. Паскова Н. А. Женщина / Н. А. Паскова // Антология концептов / Под ред. В.И. Карасика, И. А. Стернина. – М.: Гнозис, 2007. – С. 346 – 356.
16. Прислів'я та приказки. Людина. Родинне життя. Риси характеру / [упоряд. М. М. Пазяк]. – К.: Наук. думка, 1990. – 528 с.
17. Русско-чешский словарь / [сост. Й. Влчек]. – М.: Изд-во «Советская Энциклопедия», 1968. – 896 с.
18. Сборник бѣлорусских пословицъ, составленный И. И. Носовичемъ / Сборникъ отдѣлення русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ. – Томъ XII, №2. – СПб.: Типогр. Императ. Акад. Наукъ, 1874. – 232 с.
19. Словник символів / [за заг. ред. О. І. Потапенка, М. К. Дмитренка]. – К.: Ред. часопису "Народознавство", 1997. – 156 с.
20. Тимошенко И. Е. Литературные первоисточники и прототипы трех соей русских пословицъ и поговорок / И. Е. Тимошенко. – К.: Типогр. П. Барскаго, 1897. – 174 с.
21. Українські приказки, прислів'я і таке інше / [упоряд. М. Номис]. – Торонто – К.: Бескид, 1993. – 226 с.
22. Фразеологічний словник української мови / [уклад.: В. М. Білоноженко та ін.]. – К.: Наук. думка, 1993. – 984 с.
23. Франко І. Передмова до першого тому / І. Франко // Галицько-руські народні приповідки / Зібрав, упорядкував і пояснив др. Іван Франко: в 3-х т., 6 вип. // Етнографічний збірник. – Львів: Друк. Наук. товариства ім. Шевченка, 1901 – 1909. – Т. 1. – С. V – XXV.
24. Dictionnaire des proverbes, sentences et maximes par M. Maloux. – Paris: Librairie Larousse, 2001. – 628 p.
25. Mieder W. The Prentice-Hall Encyclopedia of world proverbs. A Treasury of Wit and Wisdom through the Ages / W. Mieder. – New Jersey: Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, 1986. – 582 p.
26. Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich: W IV t. / [red. J. Krzyżanowski]. – Warszawa: Instytut Wydawniczy, 1969 – 1972. – Т. I – III.
27. Przysłowia polskie / Wyb. i opracow. K. Stefańska-Jokiel. – Wrocław: Wyd. Europa, 2006. – 200 s.
28. The Oxford Dictionary of English Proverbs. 3rd ed. / [ed. by F. P. Wilson]. – Oxford: Clarendon Press, 1992. – 930 p.
29. The Penguin Dictionary of Proverbs. 2nd ed. / [ed. by R. Fergusson & J. Law]. – Penguin Books, 2000. – 365 p.
30. Uniwersalny słownik języka polskiego: w 6 t. / [pod red. S. Dubisza]. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2003. – Т. 1 – 6.

Коцюба З. Вербалізація взаємосв'язи «жениця – черт» в пареміях славянських, германських і романських мов

В статті прослідковуються особливості вербалізації стереотипних національних представлень про женицю в пареміях славянських, германських і романських мов, які репрезентують саму давню групу проverbsальних одиниць, об'єктивують взаємозв'язь «жениця (баба) – черт»; виявляються взаємні впливи і шляхи формування аналізованої групи мовних одиниць; диференціюються загальні і національно обумовлені характеристики цих паремій в різних лінгвокультурах; роз'яснюється специфіка і історичні зміни семантики ключових слів паремій. Дослідження проводиться з урахуванням історичного фактора аналізу пословиць і поговорок, а також факторів варіативності, локальності і етнокультурної маркованості ключового слова паремії. Пейоративно коннотированні одиниці цієї групи є контамінацією міфологічного і побутово-християнського світоглядів, відображають загальні середньовікові народні уявлення про зв'язь женици і нечистої сили, які (як і похідні від них проverbsальні побудження до недовіри женицям), збереглися в сучасних проverbsальних корпусах українського, польського, чеського, англійського, німецького, французького мов.

Ключові слова: паремія, побутове свідомість, гендер, національне, загальне.

Kotsiuba Z. Verbalizing Interconnection «Woman – Devil» in Slavonic, Germanic and Romance Proverbs and Sayings.

The article is an attempt to trace the peculiarities of verbalizing the stereotypic national conception of women in Slavonic, Germanic and Romance proverbs and sayings, which represent the oldest group of paroemias realizing interconnection «woman – devil». It reveals mutual influences and ways the group of lingual units under analysis is formed, differentiates national and universal characteristics of these paroemias in different lingual cultures, and explains peculiarities and historical changes in semantics of proverbial key words. The research has been carried out on the bases of the historical factor of proverb analysis as well as the factor of variability, locality and ethnocultural marking of the proverb key word. Pejorative units of this group which contaminate the mythological and common Christian outlook, reflect universal medieval public views of women and evil spirits as well as the proverbial inducements to mistrust

women have been preserved in Ukrainian, Russian, Polish, Czech, English, German, and French proverbial corpora.

Key words: *paroemia, common consciousness, gender, national, universal.*

Тетяна Лучечко
(Дрогобич)

УДК 81'342.8

АМБІВАЛЕНТНИЙ АСПЕКТ ЗАГАДОК ЯК СПОСОБІВ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ДІЙНОСТІ (на матеріалі української та англійської мов)

У статті висвітлено проблему дефінітивної розмитості загадок; досліджено амбівалентний аспект та з'ясовано його роль у процесі кодування дійсності в українських та англійських паремійних одиницях аналізованого типу; визначено домінуючі характеристики амбівалентності в текстах загадок, які засвідчують двовекторну релятивність образів до реальної й уявної дійсності та виражаються в механізмах кодування та розшифрування відгадки; встановлено головні чинники амбівалентності, що виявляються у поєднанні опозиційних явищ; проаналізовано двопланове вираження амбівалентності, лінгвальну та метафоричну, що координують структуру звукових та смислових загадок; схарактеризовано основні засади дослідження лінгвальної амбівалентності в загадках української та англійської мов.

Ключові слова: *загадка, амбівалентність (лінгвальна, метафорична), двозначність, невизначеність, образ, кодування.*

Постановка проблеми. Із початком третього тисячоліття проблеми осягнення світу етнокультурними спільнотами перемістилися в центр наукових пошуків у сфері лінгвістики та суміжних із нею дисциплін, що зумовлено атропоцентризмом сучасної науки в цілому, зростанням інтересу до дослідження ролі мови у процесі концептуалізації дійсності та проблеми взаємоінтеграції універсальних і національних тенденцій у розвитку людства. Загадка дає змогу розглянути взаємодію мовної системи і етносу в динаміці, осмислити мовний феномен народної культури в новому аспекті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Народна загадка – гнучкий термін, що підлягає редефініції залежно від наукового підходу до її аналізу. А. Тейлор, зокрема, визначав загадку як опис одного об'єкта за допомогою іншого, виділяючи в її структурі два опозиційні конститутивні елементи: позитивний і негативний [22, с. 1]. Таким чином, класифікація загадок англійського лінгвокультурного ареалу як образів, фраз чи речень питальної сутності базувалась на виокремленні загальних лексичних моделей в описовій частині енігматичного тексту. Подібного принципу дотримувався Д. Капп, досліджуючи азійські загадки [16]. Р. Джорджис та А. Дандис дефініціювали загадку як традиційний жанр із чітко організованою структурою (комбінацією ознак) [13, с. 113]. На переконання Е. Кьонгес-Маранди, загадка – це двокомпонентна структурна одиниця, що містить термін, спільний для обох складових (образної частини та відгадки) [5, с. 253]. Т. Грін і У. Пепічелло, акцентуючи на взаємозв'язку гумору й амбівалентності, вбачають центральний фокус загадки в інтеграції трьох компонентів: коду, зашифрованого повідомлення і контексту [13, с. 5]. У працях Ю. Соколова загадка вважається хитрим запитанням, зазвичай, проте не обов'язково, у формі метафори [10, с. 217]. В. Анікін, Р. Абрахамс, В. Василенко, А. Гурскі, М. Лановик, З. Лановик, беручи до уваги не лише форму, а й сутність цього специфічного народного жанру, констатували, що загадка – це поетичний замислуватий опис предмета чи явища з метою випробувати кмітливість і розвинути в реципієнта поетичний погляд на дійсність [1, с. 56]; «питання, сформульоване з метою спантеличення чи перевірки кмітливості тих, хто не знає відповіді» [11, с. 130]; «поетична видумка, скерована на приховування загаданого з метою випробування розуму, кмітливості та поетичного бачення світу» [2, с. 11]; «короткий твір, в основі якого лежить дотепне метафоричне запитання, що передбачає відповідь на нього» [6, с. 558]. Український пареміолог І. Березовський, поділяючи ідеї А. Тейлора, вказував на спорідненість і подібність об'єкта та